



Kentsel Dönüşüm Ana Bilim Dalı
Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi
Türkiye’de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm İlişkisi

Hüseyin SESLİ
Danışmanı: Doç. Dr. Zeynel Abidin POLAT

Ocak 2024

İÇİNDEKİLER:

1. GİRİŞ.....	3
2. KAVRAMSAL ALTYAPI VE TANIMLAR.....	3
a. Afet.....	3
b. Afet Yönetimi ve Risk Yönetimi.....	5
3. AFET POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL SÜRECİ	7
4. TÜRKİYE'DE DEPREM.....	10
5. ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	12
5.1. Afet Öncesi Alınabilecek Önlemler.....	12
a. Tespit Etme.....	13
b. Planlama.....	13
c. Deprem Enstitüleri ve Uyarı Sistemleri.....	14
d. Yapılarda Sağlamlık.....	15
e. Örgütlenme.....	15
5.2. Afet Anı ve Sonrası Alınabilecek Önlemler.....	16
a. Yardımlar.....	16
b. Konut Sağlama.....	16
c. Planlama.....	16
d. Fonların Planlanması.....	17
e. Zorunlu Deprem Sigortası.....	17
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	17
KAYNAKÇA.....	19

1. GİRİŞ

Ülkemiz doğal afetlerin sık yaşandığı ve afetlerden önemli derecede zarar gören ülkeler arasındadır. Coğrafi anlamda fay hatlarının fazla ve etkin olması, derelerin ve yüksek dağların bulunması doğal afetlerin meydana gelmesine sebep olsa da ülkemizin doğal afetlerden hem maddi hem de manevi olarak fazlaca etkilenmesinin en büyük sebebi; kentsel alanların doğal afet yaşanması muhtemel yerlerde bulunmasından kaynaklanmaktadır. İkinci sebep ise bunca yıldır aynı afetlerin tekrarlanmasına ve gitgide daha yıkıcı hasarı vermesine rağmen gerekli tedbirlerin alınmaması, afet politikalarının somut olarak uygulanamaması ve toplumsal bilincin kazanılamamasından kaynaklanmaktadır. 1999 Marmara depreminin büyük yıkımından sonra risk yönetimi öncelikli sürecin önemi artmışsa da maalesef bu durum rantsal çıkarları da beraberinde getirmiştir. Aynı şekilde 2020 İzmir depremi ve 2023 Kahramanmaraş depreminden sonra da pek bir fark olmamıştır.

2. KAVRAMSAL ALTYAPI VE TANIMLAR

a. Afet

Afet kavramı; beklenilmeyen bir zaman diliminde ortaya çıkan doğal kaynaklı ya da insan kaynaklı olabilen, felaket derecesinde olumsuz sonuçlar doğuran olaylardır.

Afet olayları meydana geliş hızlarına göre iki kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar; ani gelişen afetler ve yavaş gelişen afetlerdir. Ani gelişen afetler; belirli bir gün ve saatte olacağı tespit edilemeyen birdenbire meydana gelerek kayıplara neden olan afet türüdür. Bu tür afetlere yönelik önceden spesifik koruyucu önlemler almak çok mümkün olmadığından yarattığı tahribat yıkıcı olabilmektedir. Ani gelişen afetlere örnek olarak;

- Deprem
- Tsunami
- Seller, su taşkınları
- Toprak kaymaları, kaya düşmeleri
- Çığ
- Fırtınalar, hortumlar
- Volkan patlamaları
- Tayfunlar
- Yangınlar
- Tehlikeli salgın hastalıklar
- Nükleer ve kimyasal madde kazaları vb.

gösterilebilecektir.

Yavaş gelişen afetler ise; ani gelişen afetlerin aksine birdenbire ortaya çıkmamakta zaman içerisinde gelişerek hasara ve kayba neden olmaktadır. Bu sebeple, ani gelişen afetlerden farklı olarak koruyucu önlemler almak mümkün olmakla birlikte bu durum sonucunda meydana gelecek tahribat da oldukça azaltılabilmektedir. Yavaş gelişen afetlere örnek olarak;

- Şiddetli soğuklar
- Kuraklık
- Erozyon
- Orman tahribatı
- Kıtık vb.

gösterilebilecektir.

Kökenlerine göre sınıflandırılan afet olayları ise birçok türe ayrılmaktadır. Bunlar;

a) Jeolojik-jeomorfolojik afetler; deprem, tsunami, volkanik patlamalar, heyelan gibi kütle hareketleri

b) Meteorolojik afetler; sel, aşırı sıcaklar ve aşırı soğuklar, hava kirliliği, kuraklık, hortum, kasırga, yıldırım, sis, asit yağmurları, buzulların erimesi, küresel ısınma

c) Hidrografik afetler; akarsu ve baraj taşkınları, suların kirlenmesi, deniz kabarmaları

d) Biyolojik afetler; erozyon, orman yangınları, çekirge istilaları, Akdeniz sineği vb. tarımı etkileyen hayvan hastalıkları

e) Sosyal afetler; açlık ve kıtlık, bulaşıcı hastalık ve salgınlar, savaşlar, soykırımlar, göçler, terör saldırıları

f) Teknolojik afetler; nükleer kazalar, endüstriyel kazalar, maden kazaları, petrol tankeri kazaları, kara-hava-deniz-demir yolu ulaşımındaki büyük kazalar

şeklinde sınıflandırılabilecektir.

Bir olayın, afet sonucunu doğurabilmesi için, yalnızca meydana gelmesi yeterli değildir. Aynı zamanda bu olayın insanlar üzerinde büyük ölçüde fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar veya zararlar doğurması da gerekmektedir.¹ Afetler sonucunda afetzedeler evlerini kaybetmiş, yakınlarını kaybetmiş ya da fiziksel olarak hasar almış olabilirler. Afetzedelerin yaralarının hızlıca sarılması, eski hayatlarına bir nebze olsa geri dönmelerinin önünün çabuklaştırılması için afet yönetim sistemine ihtiyaç vardır. Afet ve risk yönetimi ile afetin önlenmesi ya da bu mümkün değilse vereceği zararının minimize edilmesi amaçlanmaktadır.

¹ Levent Uzunçubuk, Doğal Afetlerin Kentsel ve Bölgesel Planlamada Yeri , Jeodezi Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi, 2009/2 Sayı 101

b. Afet Yönetimi ve Risk Yönetimi

AFAD'ın tanımına göre afet yönetimi; "Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele süreci. Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim sürecidir"²

Afet öncesinde afeti önlemek mümkünse gerekli önlemleri almak, riski minimize etmek, toplumu bilinçlendirerek afet öncesi önlemler almalarını sağlamak afet yönetiminin bir parçasıdır. Afetler arasında deprem önceden önlenebilecek bir olay değilse de riski azaltmak ve toplumu bilinçlendirerek önceden önlemler almalarını sağlamak mümkündür. Heyelan ise önceden önlenmesi mümkün olabilen afetlerden olduğundan bununla ilgili gerekli çalışma ve planlama da afet yönetimi kapsamında yapılmalıdır.

Afet öncesinde olduğu gibi afet sonrasında da gerekli müdahalelerin ve yardımların zamanında yapılması, iyileştirme çalışmalarına hızlıca başlanması hayati önem teşkil etmekte olduğu gibi afet yönetiminin bir parçasıdır.

5902 sayılı yasa gereği Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), afetlerin toplumsal hayatta etkililiğinin belirlenmesi yetkisine haizdir. AFAD'ın kuruluş kanununda belirtildiği üzere temel hedefi; merkezi birimlerde toplanan afet öncesi, sırası ve sonrası hizmetlere ilişkin sorumlulukların yerel yönetimlerce üstlenilmesini sağlamak ve gerekli koordinasyonu yapmaktır.

Esasen Afet Yönetimi ve Risk Yönetimi kavramları arasında temel bir farklılık mevcut olup Dünya genelinde risk yönetimi yaklaşımına öncelik verilirken Ülkemizde geleneksel yaklaşım olarak afet yönetim süreci uygulama alanı bulmaktadır. İki yaklaşım arasındaki farkı en basit kelimelerle; afet öncesi riski ve tehlikeyi azaltmak ile afet sonrası meydana gelen yıkımı/zararı azaltmak olarak ayırabiliriz.

² AFAD 2024, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

Bu kapsamda risk yönetimi; afet öncesi afet tehlikesini belirleme, tehlikeye hazırlıklı olma, afet olasılığını belirleme, meydana gelebilecek yıkımın öngörüsünde bulunarak etkileri tahmin etme ve gerekli önlemleri alabilme, afet tehlikesini öncesinde azaltmak için gerekli tedbirleri alma, afet öncesi toplum bilinçlendirilmesinde aktif görev alma gibi şekillerde açıklanabilecektir.

Afet yönetimi ise; afet sonrası acil ve en hızlı müdahalede bulunma, afetten etkilenen bölgeleri ve afetzedeleri hızlıca normale döndürme, afet bölgelerini yeniden yapılandırma, afet sonrası meydana gelen zararı azaltma, afetzedelerin iyileştirilmesi gibi ifade edilebilecektir.

İki kavram arasındaki temel fark yukarıda da açıklandığı üzere; bir tanesi afet öncesi önlemlerin alınmasını ifade ederken diğeri afet sonrası yardımlar olarak kısaca ve basitçe tanımlanabilecektir.

Her ülkenin kendi coğrafi yapısı ve afet geçmişi göz önüne alınarak risk yönetiminin planlanması en doğru doğal afet önlemi kapsamındadır. Örnek vermek gerekirse; doğal afetlerin meydana geldiği alanların haritalar üzerinde gösterilmesi, afetlerin bu güne kadar olmuş ve bugünden sonra beklenen yıkım derecesinin (hasar riskinin) belirlenmesi, afetlerin dönemlerine ve hareketliliklerine bakarak afet bölgelerinin risk gruplarına ayrılması, risk bölgelerinin iyileştirilmesi, bu bölgelerdeki çarpık kentleşmenin düzenlenmesi, yapıların iyileştirilmesi, toplumun bilinçlendirilmesi, olası can kayıplarının tahminin yapılarak önlemlerin alınması ve topluma olayın boyutunun anlatılması, olası bina ve üretim kayıplarının hesaplanması buna göre iyileştirme çalışmalarının ya da yer değişikliklerinin yapılması risk yönetiminin en ivedi amacıdır. Böylelikle, risk azaltılır ve afetlerin topluma yönelik maddi ve manevi etkileri minimalize edilir. Bir felaketten sonra olaya müdahale etmek ile riski minimalize edilmiş bu sebeple de daha hafif oluşmuş felakete sonradan müdahale etmek arasında oldukça büyük bir fark olmakla birlikte konu insan hayatı olduğunda risk yönetiminin çok daha dikkate alınması gereken bir süreç olduğu da ortadadır.

Risk yönetim süreci içerisinde; projelerin oluşturulması, geliştirilmesi ve topluma kazandırılması gerekmektedir. Gerek kamu spotları, gerek sosyal sorumluluk projeleri gerekse de Devletin işbu risk yönetimi projeleri ile afet alanlarına önceden müdahalesi aracılığı ile organize edilebilecektir. Ancak Ülkemizde günümüz çalışmalarında afet yönetimi öncelikli bir süreç izlenmekte ve risk yönetimine yeterli önem gösterilmemektedir. Bu politika genelinde de maalesef sadece afet sonrası yaraların sarılması ve afet sonrası müdahalelerin organize edilmesi hedeflenmekte ve izlenen politika günü kurtarmaktan öteye geçememektedir.

Bu sebeple, dünyadaki genel yaklaşıma da uygun olarak afet ve risk yönetim modellerinin afetlerin tür ve çeşitliklerine uyumlu olarak birlikte uygulanmasının sağlanması afetlere yönelik politikaların en köklü ve etkili çözümlerinden biri olacaktır.

Aşağıda da detaylıca ele alınacağı üzere Ülkemizde geçmişten günümüze afet politikalarına yönelik yapılan kanuni düzenlemelerde de afet yönetimine ilişkin önlemlere daha çok yer verilmesi ve risk yönetimine yönelik hem yasal hem de uygulamaya ilişkin düzenlemelerin de yeterli olmaması bugüne kadar yapılan en büyük hatalardan biridir. Gerçekten de çoğu düzenleme afetzedelere yönelik imar planlarına, afet sonrası kriz yönetimine, afetzedelere yapılacak yardımlara ilişkin çerçeveyi belirlemektedir. Oysa ki, çağdaş dünyada afet öncesi zararları azaltıcı yasal düzenlemeler söz konusu olup Ülkemiz gibi afet bölgesi olan diğer ülkelerde de ele alınan temel unsurun afet risklerinin azaltılması, önlemlerin önceden alınması, kent planlamalarının yapılması, inşaat ve yapılaşma sürecinin denetlenmesine ilişkin yasal mevzuatları içerdiği de açıktır. Köklü bir çözüm için risk yönetimi sürecinin benimsenerek öncelikle, afet bölgeleri haritalarının belirlenmesi, yapılabiliyorsa çok riskli alanlardan daha düşük riskli alanlara kentleşmenin kaydırılması, yapıların denetlenmesi ve sağlam olmayanların yıkımı, yeni yapılacak yapılara yönelik kontrolün artırılması ve sağlam binalara yönelik koşulların yasal olarak düzenlenmesi, toplumun bilinçlendirilmesi, çarpık kentleşmeye son verilmesi gibi bir çok deprem öncesi önlemin alınması gerekmektedir.

Risk yönetiminin yanında elbette afet yönetim süreci de aynı şekilde devam etmeli ve kurum ve kuruluşlar ile afet birimleri arasında koordinasyonun en doğru biçimde sağlanmasına devam edilmelidir. 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremi gibi bir depremin yakın gelecekte yaşanacak olması muhtemel olduğundan iki deprem arasındaki sürecin en etkili biçimde kullanılarak depremin hasarlarını hem insani hem de maddi olarak önlemek amacıyla afet politikaları geliştirilmeye ve en önemlisi de artık gerçekten toplumsal olarak uygulanmaya konulmasına başlanmalıdır.

3. AFET POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL SÜRECİ

Deprem kuşağında bulunan Ülkemizde afetler politikaları ve bunlara yönelik çalışmalar 5 yıllık Kalkınma Planlarında da ele alınmıştır. Kalkınma Planlarının özellikle 1999 Marmara Depremi'ne kadar olan yapılmış olanlarında afet öncesi döneme ilişkin afet politika çalışmaları yeterli olmayıp daha çok afet sonrası iyileştirme sürecine yönelik olarak hazırlanmıştır. Marmara Depremi sonrası ise Risk Yönetimi ön plana çıkarılmış ve eski sistemdeki afet sonrasına yoğunlaşan yaraları sarma politikası Kriz Yönetimi'nden uzaklaşmıştır. Esasen afet politikalarında Risk Yönetimi yaklaşımının benimsenmesi oldukça yerinde olmuştur. Bu kapsamda, afet öncesi gerekli önlemleri almak, iyileştirmeleri baştan yapmak, kentsel dönüşümün desteklenmesi afet ile meydana gelecek zararı en aza indirecek ve afet sonrası uygulanacak politikaların da daha kolay ilerlemesine yardımcı olacaktır.

Türkiye’de afet yönetim sistemi ve afet politikalarının uygulanması genel olarak Ülkemizde meydana gelen büyük çaplı depremler ve doğal afetler sonrası ele alınmış ve afet politikalarının gelişmesindeki tarihsel süreçte de bu afetler belirleyici olmuştur. Her ne kadar Türkiye bir deprem bölgesi olsa da yarattığı tahribat çarpık kentleşmenin ve nüfusun artması ile daha yıkıcı olmaya başlamıştır. Toplumumuz, konu hakkında bilinçlenmek ve bu afetlere göre önlemlerini alıp onunla yaşamayı öğrenmek yerine başına gelen felaketi kısa bir sürede unutarak önlemleri elden bırakmayı tercih etmiştir. Bu sebeple, afet politikaları kapsamında Kanunlar, Kanun Hükmünde Kararnameler, Yönetmelikler, Kalkınma Planları ve düzenlemeler çıkarılarak gerekli tedbirler Devlet tarafından alınmak istense de maalesef tam anlamıyla hiçbiri kesin bir çözüm sağlayamamıştır. 1935-1943 yılları arasında meydana gelen Türkiye genelindeki seller sebebi ile Ülkemiz hem maddi hem manevi zarara uğramıştır. Buna karşılık 1943 yılında 4373 sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile afet sonrası politikalar bir esasa bağlanmıştır.

1944- 1999 yılları arasında dönemde yani Marmara Depremi’ne kadar olan dönemde yine afet öncesi döneme yönelik afet politikaları geliştirilmiştir. İlk kez 1945 yılında Türkiye’nin ilk deprem bölgeleri haritası çizilmiş ve Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkındaki Yönetmelik hazırlanmıştır. (Görsel aşağıdadır.)



Haritada; Büyük Hasara Uğramış Bölgeler, Tehlikeli Yer Sarsıntısı Bölgeleri ve Tehlikesiz Bölgeler olmak üzere üç bölge bulunmaktadır. Üç bölge renklerine ayrılarak resmedilmiştir.

1944- 1999 yılları arasındaki dönem içerisinde; yapılan revizeler hariç olmak üzere temeli hala günümüzde kullanılmakta olan İmar Kanunu ise 1956 yılında yürürlüğe girmiştir. Kısacası, bu dönem afet öncesine yönelik politikalar geliştirmekten geri kalmış daha çok afet sonrası yapılabilecek konuları koordine etmeye odaklanmıştır.

Büyük Marmara Depremi'nden sonra ise felaketi yıkıcı bir şekilde yaşayan Türkiye'de Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarılmasına ve bu KHK'ler ile hızlı düzenlemeler getirilmesine karar verilmiştir. 1999 Depreminin ardından afet politikaları hakkında çıkan mevzuatlar ise şu şekilde olmuştur; 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunları. Bu şekilde afet riskinin azaltılması için yerel yönetimlere de görevler verilmiştir.³ Özellikle 2020 İzmir Depremi'nde ve 2023 Kahramanmaraş Depremi'nde olay yerine ilk yerel yönetimlerin varması müdahalenin hızlıca yapılması zamanında verilmiş olan doğru kararın bir göstergesi olmuştur.

5902 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca; Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye Afet Risklerinin Azaltılması Platformu 12 Şubat 2011 tarih ve 27844 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Afet öncesi dönemde riski azaltma, toplumun afetlere yönelik farkındalığını ve duyarlılığını artırmak, STK'ları yönlendirmek, farkındalık yaratabilmek adına medyayla işbirliği yapmak ve devamlılığı sağlamak adına kurulan platform afet öncesi politikaların belirlenmesi açısından önemli bir adım olmuştur.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 31.05.2012 yılında 28309 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve afet sonrası meydana gelen zararlarının minimize edilmesi ve kentsel dönüşüm çalışmalarının kapsamlı bir şekilde yürütülmesi için faydalı olmuştur. Bu yasanın temel amacı; "...afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek..." olarak tanımlanmıştır. Esasen büyükşehirlerdeki kentsel dönüşüm projelerine yönelik hedef ile gerçekleştirilen işbu Kanun sonrası ileride büyük tartışmalara sebebiyet verecek rant projelerinin önünü açmada da etkili olmuştur.

Kısacası geçmişten günümüze Ülkemizde yürürlüğe giren yasal düzenlemeler, mevzuatlar oldukça yeterli düzeyde olsa da maalesef depremin meydana getirdiği tahribat azalmamış aksine gün geçtikçe büyümüştür. Bunu yakinen 2023 Kahramanmaraş depreminde Ülkece yeniden acı bir şekilde tecrübe etmiş olduk. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de yukarıda bahsetmiş olduğumuz risk yönetimi süreci üzerinde yeteri kadar durulmayarak toplumsal olarak afet riskinin ön yönetimi için gerekli uygulamanın benimsenmemiş ve yürürlüğe konulmamış olmasından kaynaklı olduğu da ortadadır.

³ Binali Tezcan, Türkiye'de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2018

Türkiye’de afet yönetim politikaları 4 adet tarihsel süreç ile değerlendirilse de 2023 Kahramanmaraş depremi sonrası alınan kararlar ve asıl bundan sonrasında yapılması gereken afet politikaları ile bu dönemin güncel olarak 5 adet önemli tarihsel dönemden geçtiği belirtilebilecektir. Doğal afetler sebebi ile Ülkemizde alınması gereken ders maalesef tüm bu çalışmalara rağmen alınmamakta, hala büyük yıkımlardan sonra aynı bölgelerde (aktif fay, fay hatlarının geçtiği, heyelanın olduğu, dere yataklarının bulunduğu) yaşamaya ve kentleşmeye devam edilmektedir. Yeterli önlemlerin de alınmaması ile birlikte aynı bölgede yaşamaya devam edilmesi ve gün geçerek nüfusun da artmasıyla bir sonraki afetten etkilenme riskini de aynı oranda artırmaktadır. Rahatlıkla söylenebilecektir ki; olası doğal afet riskiyle yaşamak Ülkemiz için bir yaşam biçimine dönüşmüştür.

4. TÜRKİYE’DE DEPREM

Türkiye geçmişten günümüze birçok afet ve özellikle depremle karşı karşıya kalmış ve bunun sonucunda hem maddi hem manevi olarak tarifi mümkün olmayan kayıplar yaşamıştır. Türkiye’deki doğal afetler arasında en çok yıkıma sebebiyet veren depremler her geçen gün tahribatını artırmakta ve Ülkenin kanayan yarası haline gelmektedir. Türkiye’deki çarpık ve plansız kentleşme, yapıların sağlam olmaması ve bilinçsiz toplumun varlığı sık yaşanan depremlerin etkisini artırmakta ve dünyadaki diğer ülkelerdeki depremlerin yanında tahribatı çok daha ağır yaşamaktadır. Türkiye’de meydana gelen yakın geçmişteki depremlerden Gölcük, Van, İzmir ve son olarak Kahramanmaraş depremlerinin tümü büyük ölçekli olmalarının yanı sıra en çok da çarpık ve plansız kentleşmeden kaynaklı olarak bu derece büyük yıkıma, can ve mal kaybına neden olmuştur. Binaların inşaatlarının yeterli denetimden geçmemesi, depreme yönelik yapılması gereken binalara ilişkin sağlam bir yönetmeliğin bulunmaması veya yönetmeliği tam anlamıyla uygulayacak ve denetimini gerçekleştirecek kurumun etkili çalışmaması, düzensiz kentleşme, gereksiz yüksek yapıların bulunması, kalitesiz malzeme kullanılması gibi çeşitli faktörler depremin hasar ve zarar boyutunu büyütülmüştür.

Oysa ki, Ülkemizden daha büyük ölçekli depremlerle ve ardından da devasa tsunamilerle yüz yüze kalan pasifik ülkeleri (başta Japonya olmak üzere) bu denli büyük rakamların konuşulduğu can ve mal kayıpları yaşamamaktadır. Bunun sonucunda hasara etki eden en büyük şeyin depremin ölçeğinden ziyade deprem öncesi ve sonrası alınması gereken önlemlerin yetersizliği olduğunu çok açık söyleyebiliriz.

Dünya’da depremler iki önemli kuşak üzerinde meydana gelmekle birlikte bunlardan birisi; Pasifik Deprem Kuşağı, diğeri ise; Alp-Himalaya Deprem Kuşağıdır. Pasifik Deprem Kuşağı, Büyük Okyanus etrafında yer edinmekte olup yeryüzünde meydana gelen depremlerin ortalama %80’i bu kuşak hattında oluşmaktayken; yeryüzünde meydana gelen depremlerin ortalama %15’i Alp-Himalaya

Deprem Kuşağı'nda meydana gelmektedir.⁴ Türkiye Alp-Himalaya deprem kuşağının Doğu Akdeniz tarafında yer almaktadır. Ülkemizde ise en aktif faylar Kuzey Anadolu Fay Hattı, Güney Anadolu Fay Hattı ve Ege'de bulunan sayısı çok fazla olan fay hatlarıdır. Ülkemizin neredeyse tüm bölgelerinden geçen fay hatları sonucu deprem tehlikesi en yüksek Ülkeler arasında yer almaktayız. Depremlerin önceden belirlenemiyor ve tespit edilemiyor oluşu riski ve tahribatı artırmaktadır. Fakat sırf depremin ne zaman olacağı bilinmiyor diye de elimiz kolumuz bağlı beklemek de doğru değildir. Özellikle depremin hangi süre aralıklarında tekrarlandığını gösteren tablolar ve çalışmalar kullanılarak tahmini öngörüler ile tedbirlerin alınması doğru olacaktır.

Türkiye'de meydana gelen depremler sonucu kayıpların son yüzyıldaki rakamsal tespitleri şu şekildedir; 100.000'ne varan can kaybı, 125.000'den fazla yaralı, 500.000 kadar yıkılan yapı.⁵ Esasen rakamlardan da anlaşıldığı üzere depremler ve bu denli büyük doğal afetler toplumlara ekonomik olarak geri götürmektedir. Büyük afetler sonucu can kaybının fazla olması; ülkeler için oldukça önemli olan çalışan nüfusun azalmasına, üretim afet noktalarında durmasına, buna bağlı olarak afet bölgeleri ile çalışan ulusal ve uluslararası ticaretim olumsuz etkilenmesine, ekonominin çökmesine neden olmaktadır. Aynı şekilde yaralıların fazlalığı, yapıların yıkılması veya ağır hasar alması da; ülkenin ekonomisinde ve kalkınmasında kullanılacak tutarın deprem bölgesine tahsis edilmesi ile ekonomik zorlukların meydana gelmesine, meydana gelen yıkımın boyutuna bağlı olarak Türkiye genelinde Belediye personellerinin de olay yerlerine tahsis edilmesiyle Ülke genelinde ekonomik ve fiziksel gerilemenin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Belirtilen sebeplerle, büyük afetlerin etkileri sadece can ve mal kaybının yanı sıra, bir toplumun birkaç sene kadar geriye gitmesine neden olabilecek ekonomik krizi de beraberinde getirmektedir. Afet sonrası yıkıma harcanacak büyük meblağların afet öncesi tedbirlere harcanması Türkiye'nin kalkınmasına da yararlı olacak olup afet sonrası hasarı ve ekonomik kaybı da oldukça azaltacaktır.

Türkiye'de meydana gelen depremlerden sonra sadece ekonomik çöküntü değil aynı zamanda sosyal, iktisadi ve psikolojik problemlerde hem deprem bölgesinde hem de tüm Türkiye'de görülmektedir. Deprem bölgelerine hızlıca ve kısa sürede yeterli müdahalede bulunulamaması da güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. En son yaşanan Kahramanmaraş depreminde görüldüğü üzere, enkazların hızlıca kaldırılmaması üzerine yağmacıların ölümler üzerlerinden altınlarını aldıklarını, enkazları yağmaladıklarını ve yardım ekiplerine saldırdıklarını maalesef tüm ülke dehşetle izledik. Bu durum depremedelerin yakınları için tedavisi mümkün olmayan psikolojik sorunlara yol açtığı gibi olanları televizyondan ya da sosyal medyadan izleyen ülkenin diğer kalanı ise ileride bir gün aynı deprem başlarına geldiğinde neyle karşı karşıya kalacaklarını görerek güvensizliğe kapılmışlardır. Bu durum toplumsal bir yara ve korku halini almıştır.

Deprem sonrası deprem bölgelerinde yaşama imkanı olmaması ve neredeyse hiç sağlam güvenilir yapı kalmaması dolayısıyla zorunlu göçlerin ortaya çıktığı, bir daha olur korkusuyla ise evi depremden etkilenmemiş kişilerin bile tercihi göçte bulunduğu görülmüştür. Kahramanmaraş depremi sonrasında İzmir'e yerleştirilen depremedelerin büyük bir şoka girdikleri, değişim ve uyum sorunu yaşadıkları da

⁴ Levent Uzunçubuk, Doğal Afetlerin Kentsel ve Bölgesel Planlamada Yeri , Jeodezi Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi, 2009/2 Sayı 101

⁵ Levent Uzunçubuk, Doğal Afetlerin Kentsel ve Bölgesel Planlamada Yeri , Jeodezi Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi, 2009/2 Sayı 101

gözlemlenmiştir. Alıştıkları düzene, sosyal çevreye, iklime, yiyecek çeşitlerine dahi uzak olan bir şehre yakınlarını kaybettikten sonra yerleşmenin tarifi oldukça zor olsa gerek. Çocukların ise bambaşka bir şehirde bambaşka arkadaş ve öğretmenlerle okula gitmesi hem psikolojik hem de akademik olarak olumsuz etkilenmelerine sebebiyet vermiştir.

Depremzedelere kalacak yer bulabilmek amacıyla okulların yatakhaneleri, yurtlar, oteller vb. yerler kapatılmış böylelikle Türkiye genelinde çok uzun bir süre eğitime de ara verilmiştir. Bunun sonucunda sadece depremzedeler değil 1 dönem boyunca okuluna gidemeyen Türkiye'nin gençleri de hem psikolojik hem de akademik olarak olumsuz etkilenmişlerdir.

Güncel olarak beklenen ve uyarılarına başlanan İstanbul depremi ise artan nüfus, çarpık ve plansız kentleşme, yüksek ve sağlam olmayan binalar, deprem öncesi ve sonrası alınması gereken önlemlerin yeterli olmaması 1999 Marmara depreminden çok çok daha büyük bir yıkımın geleceğinin habercisidir. Kentsel dönüşüm programları çerçevesinde iyileştirilmelerin yapılması, sağlam olmayan yapıların yıkılması ve yeni yapıların denetiminin artırılması faydalı ve önemli bir çalışma olsa da şehrin nüfusu göz önüne alındığında işbu projenin yaklaşan depreme kadar tam anlamıyla sonuçlanamayacağı da açıktır.

Nüfus sayımları sonucunda Ülkemizde yaşayan insanların %90'ından çok daha fazlasının deprem bölgelerinde yaşadıkları ve buna bağlı olarak afetlerin meydana gelmesi sonucu yıkımın oldukça yüksek olacağı önceden bellidir. Tarihimizde de görüldüğü üzere depremlerden sonra yine aynı bölgelerde kentleşme yapılarak yerleşildiği ve güvenli bölgelere taşınma yolunun seçilmediği de tespit edilmiştir.

5. ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Doğal afetlerin ve özellikle de depremlerin yaratmış olduğu tahribat göz önüne alındığında bunları en aza indirmek ve afetlerle yaşayabilmeyi öğrenmek adına atılması gereken adımlar ve alınması gereken önlemler mevcuttur. Yukarıda da ayrıntılı bahsedildiği üzere afet yönetimi ve risk yönetimi süreçlerinin afet politikalarında ele alınması ve bunların günümüz afet koşullarına uygulanması önem arz etmektedir. Bu sebeple, afetlerde alınması gereken önlemleri afet öncesi ve afet sonrası olarak ikiye ayırarak değerlendirmek ve çözüm önerilerinde bulunmak doğru olacaktır.

5.1. Afet Öncesi Alınabilecek Önlemler

Afetlerin hasar ve yıkımlarını minimize etmek afet öncesi alınabilecek önlemler ile mümkün olabilecektir. Afetlerin ne zaman, ne şekilde ve ne büyüklükte olacağı bilinmediğinden her an hazırlıklı olmak ve tedbirleri baştan almak en etkili çözüm yolu olacaktır. Dünya'da bunu yapabilen birçok ülke varken aynı prosedürün Türkiye'de de uygulamaya alınması ve benimsenmesi toplumun ve Ülkemizin yararına olacaktır. Gerçekten de aynı büyüklükte olan iki depremden Türkiye büyük yaralar alarak çıkıyorken, Japonya'da depremin yanı sıra Tsunami olmasına rağmen bu denli etkilenmiyor oluşu

düzenli ve efektif deprem politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, bu tür ülkeleri örnek alarak onların uygulamalarını kendi coğrafyamıza uyarlamamız ve toplumu bu yönde bilinçlendirmemiz bir sonraki yıllarda meydana gelecek afetlerden en az hasarla sıyrılmamıza yardımcı olacaktır. Alınabilecek önlemleri sınırlı olmamak üzere aşağıdaki maddeler halinde sıralayabiliriz:

a. Tespit Etme:

Öncelikle ülkedeki afet bölgelerinin tespit edilmesi, risk haritalarının çıkarılması, daha önce olan afetlerle kıyaslanarak zaman aralıklarının belirlenmesi, afetlerin yarattığı tahribatın sayısal olarak tespit edilmesi, hangi afetin hangi sebepten dolayı hasara yol açtığı belirlenmesi, bugüne kadar afetlerde alınmış kararların ve uygulamaların hata ve doğruluk paylarının belirlenmesi gibi afeti tanımaya ve önlemek için alınması gereken adımların spesifik olarak belirlenmesi amacıyla araştırmaların yapılması gerekmektedir. Bu tespit sürecinde ülkenin afet haritası ve afet öncesi ile sonrasında ihtiyacı olan ivedi önlemlerin belirlenmesi hedeflenmelidir. Bunun akabinde olaya uygulanacak en doğru tedbir seçilebilecektir. Her ülkenin kentleşme, coğrafi ve demografik yapısına göre farklı afet politikaları uygulanması gerektiğinden öncelikle ihtiyaçların tespit edilmesi en doğru yol olacaktır.

b. Planlama:

Çevresel ve fiziksel planlama, kent planlamasının önemli gerekliklerinden biridir. Türkiye’de kentsel alanlar ve kırsal alanlar olarak ayırım yapılarak bir çevresel ve fiziksel planlama gerçekleştirilmiş ve buna bağlı olarak da gelişen teknoloji ve modernleşme ile kentsel alanlar hızlıca büyümüş ve bu büyüme kontrollü ve planlı bir büyüme olmadığından da doğal afetler sonucu en büyük yıkımın meydana gelmesinin de başlıca sebebi olmuştur. Bu sebeple, yukarıda da bahsedildiği üzere kentsel alanların kurulduğu coğrafi hattın ve akabinde afet risklerinin tespit edilmesi önemlidir. Akabinde ise kentsel planlama deprem riskleri gözetilerek yeniden düzenlenmeli ve eğer gerekiyorsa tamamen yer değiştirmelidir. Kentsel bölgelerin yer değiştirme ihtimali her ne kadar kafalar büyük maddi rakamları çağrıştırıyor olsa da esasen son Kahramanmaraş depreminde de gördüğümüz üzere tüm şehrin yerle bir olmasının ardından zaten neredeyse tüm etkilenen il ve ilçelerin yeniden inşaatına başlanmıştır. Depremi yaratmış olduğu ekonomik tahribat ise cabasıdır.

İmar planları yapılıyorken tüm doğal afetlerin ve özellikle Ülkemizde depremin göz önünde bulundurularak şekillendirilmesi, afetlerde güvenli olacak şekilde yerleşim planlarının yapılması ve güvenli yapıların hedeflenmesi, bu konuda denetim mercilerinin oluşturulması hedeflenmelidir. Kısacası afet politikalarında afet ve risk yönetimi gözetilerek planlama yapılması gerekmektedir.

Planlama yapılıyorken; riskli bölgelerdeki kentleşmenin risksiz bölgelere taşınması, yeni kentleşme alanlarının belirleniyorken riskli olan merkez alanlarına değil risksiz bölgelere inşa edilmesi, ekonomik ve ticari olarak büyük gelir getiren işyerlerinin, fabrikaların ve tesislerin risksiz yerleşim yerlerine taşınması veya kurulması, şehir merkezleri yüksek afet riski altındaysa nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin bu alanlar dışına taşınması ve yoğunlaşmasının engellenmesi, afet sonrası yardımların en

hızlı şekilde dağıtılması ve afet bölgesine en hızlı şekilde insani yardımın ulaşması için ulaşımın risksiz bölgelerde kurulması ve afette alabileceği hasarın minimize edilmesi hedeflenmelidir. Gerçekten de Kahramanmaraş depreminde havaalanlarının, kara yollarının hasar alması sonucu deprem bölgesine havayolu ile ve karayolu ile uzun bir süre ulaşım mümkün olamamış ve böylelikle ilk müdahalelere oldukça geç kalınmıştır. Fay hattı üzerinden geçen asfalt yollar deprem esnasında yarılmış ve aynı şekilde fay hattı üzerine inşaa edilen birçok havaalanı da çökmüş ve uçaklar iniş ve kalkış yapamamıştır. Ulaşımın ekonomik olarak oldukça pahalı bir yatırım olmasını da ele alırsak deprem sebebiyle meydana gelen maddi hasarın boyutu daha net anlaşılacaktır. Bunun yanı sıra, deprem bölgesine başka hiçbir şekilde ulaşılamaması da can ve mal kayıpların yüksek bir oranda artmasına sebep olmuştur. Bu sebeple, ulaşım ağlarının en güvenli ve afetlerden hasar almayacak bölgelere kurulmaları hem ekonomik olarak doğru bir planlama olacak hem de deprem sonrası önlemlerin alana en kısa sürede ulaşarak fayda sağlamasına neden olacaktır.

Her depremde Ülkemizde yaşanan bir diğer sorun ise iletişim ağlarının afetlerden zarar görmesi ve uzun bir süre kullanılamamasıdır. Bu durum da yine afet sonrası önlemlere olumsuz bir etkide bulunmakta ve can kaybının artmasına neden olmaktadır. Bu sebeple, bölgelerdeki haberleşme sistemlerinin korunaklı ve risksiz bölgelerde yer alması önemlidir.

Yine Ülkemizdeki sel, yangın ve deprem gibi her afette olduğu gibi afet esnasında enerji sistemlerinin yıkılması ve çökmesi sonucu afetzedede kent günlerce elektriksiz kalmaktadır. Bu sebeple, enerji sistemlerinin bu koşullara uygun olarak entegre edilmesi ve yedek enerji depolarının önceden planlanarak hazırda tutulması gerekmektedir.

Esasen yurtdışında sıkça bulunan ve halk tarafından afetler esnasında kullanılan sığınakların afet riski yüksek Ülkemizde de kurulması önem arz etmektedir. Bu alanlar hem afetzedeleri olası ikinci bir afetten koruyacak hem de yemek, su, elektrik, sığınma, iletişim gibi bir takım önemli ihtiyaçlarının karşılanması açısından genel bir toplanma yeri olarak belirlenecektir.

Eskiden okullarda yapıldığı gibi tatbikatların şehir genelinde yapılması ve olağanüstü hal esnasında uygulanacak eylem planının üzerinden geçilmesi afet anına toplumun hazırlanmasını sağlayacak ve riski azaltacaktır.

Deprem ülkesi olan Türkiye’de ilkokullardan başlamak üzere deprem ve afet eğitimi daha kapsamlı olarak verilmeli, küçük yaşlardan toplum bilinçlendirilmeli, ilk yardım eğitimlerinin özellikle bu doğrultuda öğretilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle, nesiller daha bilinçli toplumların oluşmasını sağlayacak ve afetlerle yaşamak hayatımızın hazırlıklı olduğumuz bir parçası olacaktır.

c. Deprem Enstitüleri ve Uyarı Sistemleri:

Ülkemizde çok değerli sismologlar vardır. Bu uzmanlar Ülkemizde iş bulamadıkları için yurtdışına gitmekte ve yurtdışındaki afet politikalarının gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Oysa ki, toplumumuzun her 5-10 yılda bir karşı karşıya kaldığı depremler, hem Ülke ekonomimizi yerle bir etmekte hem de büyük can ve mal kayıpları yaşamamıza neden olmaktadır. Bunun aksine, deprem bilimi uzmanlarını Ülkemizde bir çatı altında toplayarak ve gerçekten çalışmaları ile görüşlerine dikkat vererek Ülkemizdeki deprem biliminin gelişmesine, fay hareketliliğinin tespit edilmesine, bilimsel testlerin önceden yapılarak belirli uyarılarda bulunmalarına izin verilmesi bu modern çağda en doğru yaklaşımlardan biri olacaktır.

Sismologlarında çalışmasıyla depremi önceden fark eden ve en azın gerekli önlemlerin alınması için bize birkaç dakika kazandıran sistemlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bazı ülkelerde bulunan işbu uyarı sistemleri sayesinde binlerce insan binalarını önceden boşaltabilecek ya da güvenli yerlere sığınabilecek fırsat bularak ölümden kurtulmuştur. Oldukça gerekli olan bu sistemin deprem bölgesi olan Ülkemizde de kurulması büyük yıkımların önüne geçilmesine neden olacaktır.

d. Yapılarda Sağlamlılık:

Geçmişten günümüze özellikle depremin yarattığı hasarlara bakıldığında en büyük hasarın her zaman için yıkılan yapılardan kaynaklandığı açıktır. Sağlam yapılmayan, Deprem Yönetmeliklerine uygun olmayan, kalitesiz malzeme kullanılan yapılar afetlerde ayakta kalamıyor ve binlerce insanın da ölümüne sebebiyet veriyor. Oysa ki, depremlerden en az hasarla çıkılmasının en önemli yollarından biri yapıların depreme dayanıklı ve sağlam olmasıdır. Bunun yine en büyük örneğini Japonya'da görmekteyiz. 7 üzeri şiddetli depremlerde gökdelenlerde bulunan Japonlar binalarına o kadar çok güveniyorlar ki Ülkemizde deprem olduğundan oradan oraya koşturan bizlerden farklı olarak sadece masalarında oturarak depremin geçmesini bekliyorlar. Gerçekten de binaları 7 ve üzeri depremlerde bile hasar almıyor ve deprem anında sığınacakları en güvenli yer kabul ediliyor. Aynı yüzyılda yaşadığımız Japonlardaki bu sistemin Ülkemize uyarlanması imkansız değil. Deprem yönetmelikleri ne kadar yeterli olursa olsun, yönetmeliği uygulayacak ve denetimini sağlayacak bir kurumun ve işleyişin olmaması maalesef devamlı aynı felaketleri yaşamamıza neden olmaktadır. Bu sebeple, yapılarda sağlamlılığın hedeflenmesi ve bunun en kısa zamanda uygulamaya alınması mühimdir.

Kentsel dönüşümün uygulamaya alınması ve rant hedefi olmaksızın sadece afet riski göz önünde tutularak kentlerin iyileştirilmesi, yapıların inşası hedeflenmelidir. Aksi takdirde riskli merkezi bölgelere kar elde etme düşüncesiyle kentsel dönüşüm projelerinin getirilmesi ve yeni binaların yapılması aynı süreci tekrar tekrar yaşamamızın önüne geçemeyecektir.

e. Örgütlenme:

Devletin afet öncesi ve sonrası ilk yardım ve kurtarma faaliyetleri konusunda örgütlenmesi afet öncesi riski azaltacağı gibi afet sonrası içinde yardımın ivedi olarak organize edilmesini sağlayacaktır. Özellikle

deprem bölgelerine il dışından yardım gelene kadar il içindeki organların görevlendirilmesi, sorumluluklarını önceden bilmeleri afet bölgesine ulaşacak yardımı hızlandıracaktır.

5.2. Afet Anı ve Sonrası Alınabilecek Önlemler

Esasen afetin verdiği hasarı en etkili önleyebilecek tedbirler afet öncesi olsa da afet sonrası önlemlerin zamanında ve etkili yapılamaması sonucu da binlerce insanın öldüğü açıktır. Bu sebeple, iki önlemin eşit şekilde uygulamaya alınması ve organize edilmesi gereklidir.

a. Yardımlar:

Afet sonrası afetzedelerin yıkıntıların altından kurtarılması, ilk yardımlarının gerçekleştirilmesi, yaralıların hastaneye sevk edilmesi, yemek, su, giyecek gibi ihtiyaçlarının ivedi şekilde karşılanması elzemdir. Yardımlara geç kalınması veya yıkımın boyutu gözetildiğinde yardımların devde kulak kalması can kayıplarının artmasına, alanda daha büyük bir kaosun yaşanmasına ve bunu takip eden olumsuzlukların oluşmasına sebebiyet verecektir. Bu yardımların sağlanabilmesi için belirli bir bütçenin bulunması ve aynı zamanda da yardımların nasıl ve ne şekilde uygulanacağına yönelik yönetmeliklerin mevcut olması gerekmektedir. Ülkemizde daha öncede belirttiğimiz gibi önemli bir kanuni düzenleme eksikliği olmamakla birlikte bunların uygulanması aşamasında sıkıntı yaşanmaktadır. Bu işlemlerin önceden organize edilmesi deprem anı ve sonrasında yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşması için gerekli planlamanın yapılması şarttır.

b. Konut Sağlama:

Deprem sonrası binaların yıkılmasıyla birlikte afetzedelerin en büyük ihtiyaçlarından biri barınma ihtiyacı olmaktadır. Zaten sivil toplum örgütlerinden, yardım kuruluşlarından ve halktan gelen yardımlar neticesinde yemek, içecek ve giyim gibi ihtiyaçları genel anlamda karşılanan depremzedeler gecelerini geçirecek ve en önemlisi bundan sonra yaşayacakları konutu bulma konusunda hem maddi hem de fiziki bir zorluk çekmektedirler. Afetler sonrası afetzedenin konut ihtiyacının karşılanması Devlet tarafından çözüm bulunması gereken bir durumdur. Yıllarca çalışıp bir ev alabilmiş ya da sadece kirada oturup zar zor geçinen vatandaşın tek yuvasının da yıkılmış olması çaresiz kalmış olduğu bir durumdur. Buna ilişkin çözüm ise sivil toplum örgütlerinde, yardım kuruluşlarında ya da halkta değildir. Deprem bölgesinde olan Ülkesinin ihtiyaçlarını önceden tahmin etmesi gereken Devletin buna ilişkin bir fonunun bulunması ve deprem sonrasında bu fonu ivedilik durumuna göre kullanması gerekmektedir. Depremzedelere sağlanacak konutlarda bu kapsamda karşılanmalı ve depremzedeler daha büyük bir psikolojik sıkıntı çekmeden onları yuvalarına ivedilikle kavuşturmalıdır.

c. Planlama:

Afet sonrası yapılacak hasar tespitinin ardından yapılacak teknik iyileştirme ve işlemlerin planlanması, buna uygun bütçenin sağlanması ve uygulamaya konulması gerekmektedir. Deprem sonucunda iyileştirilecek binalar ayrı bir prosedür izlenerek restorasyona alınmalı, yıkımı yapılacak binalar ile ilgili ise yasal işlemler başlatılmalıdır. Depremzedelerin barınma ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla; kira, satın alma, yerleştirme gibi seçenekler değerlendirilerek planlama yapılmalı ve uygulanmalıdır. Yeniden kentleşmenin sağlanması amacıyla imar planlarının yapılması ve yeniden sağlam yapılaştırılmanın hayata geçirilmesi gerekmektedir.

d. Fonların Planlanması:

Yukarıda da bahsedildiği üzere, depremler büyük ekonomik yıkımlara sebebiyet vermekte ve yeniden ayağa kalkabilmek adına da ciddi maddi ihtiyaç gerekmektedir. Afetler sonrasındaki yardımların, konut ihtiyaçlarının, yenileme çalışmalarının, depremde desteklerin vb. karşılanabilmesi için afet fonlarının bulunması önem arz etmektedir. Bu fonlar sayesinde deprem sonrası yardımlar ivedilikle gerçekleştirilmekte ve yaralar hızlıca sarılmaktadır. Hem depremzedelerin hem de yasal düzenlemelerle depremzedelerin birinci derecedeki yakınlarına sağlanacak fona ise sosyal yardımlaşma ve dayanışma teşvik fonu adı verilmektedir. Bu fonlar da sosyal devletin gerekliliklerinden biridir.

e. Zorunlu Deprem Sigortası:

Marmara depreminden sonra konut sahiplerinin evlerini depreme karşı sigorta ettirme yasal zorunluluğu Kanun Hükmünde Kararname ile getirilmiştir. Bunun sonucunda zorunlu deprem sigortası yani DASK ile birlikte evleri depremden zarar gören depremzedelere yeni konut yapma yükümlülüğü kaldırılmıştır. Bundan böyle zorunlu deprem sigortası bulunmayan evlerin depremden hasar alması ya da yıkılması sonucu devletten yardım alamayacağı da düzenlenmiştir. Böylelikle zorunlu deprem sigortası yaptıran kişilerin yatırdıkları paralar mali kaynak havuzunda toplanacak ve ihtiyaç halinde kullanılacaktır. Fakat günümüzde maalesef zorunlu deprem sigortası depremzedelere tam bir korumaya yönelik maddi desteği sağlayamamakta ve mağduriyet devam etmektedir. İmkani olan ek poliçeler yaptırmakta olan yine ihtiyaç sahiplerine olmaktadır. Bu sebeple, zorunlu deprem sigortasının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Özellikle afetler arasında deprem sonucunda Ülkemizde çok büyük kayıplar yaşanmakta ve yıllardır buna tam anlamıyla bir çözüm bulunamamaktadır. Özellikle afet öncesi önlemlerin olmaması ve en önemlisi uygulamaya alınamaması her geçen gün depremlerden daha fazla etkilenmemize yol açmaktadır. Afetlerle etkin mücadele için öncelikle risk yönetim sürecinin uygulamaya alınması ve onunla birlikte afet yönetiminin de afet politikalarında koordineli bir şekilde organize edilmesi gerekmektedir.

Risk yönetim sürecini belirlerken; kentsel dönüşüm hedef noktamızda olmalı ve öncelikle çarpık ve düzensiz kentleşmenin önüne geçilerek risksiz bölgelere yönelik sağlam yapılaşmanın önü açılmalıdır. Rant sevdasıyla sırf merkezde ve değerli diye riskli bölgelerde kentleşmeye devam edilmemelidir. Yukarıda da açıklandığı üzere depremin hasarı milyarlarca lirayı bulabilmekte olup bu depremler Ülkemizi 5-10 yılda bir vurmaktadır. Bu sebeple, asıl maddi gücü risksiz bölgelere kentleri taşımaya, yeni yapılacakları buna göre belirlemeye ve kentsel dönüşümü çevresel faktörleri göz önüne alarak uygulamaya çalışmaya harcamalıyız.

Kentsel dönüşümün, kentsel ve bölgesel planlamanın, yapıların yenilenmesinin ve inşaatının, kaçak yapılaşma ya da gecekondulaşma olup olmadığının kontrol ve denetiminin yetkili uzmanlar tarafından düzenli olarak yapılmasının önü açılmalı ve bir an önce uygulamaya konulmalıdır. Coğrafi inceleme, afet haritaları, bölgesel özellikler, nüfus yoğunluğu, sanayileşme gibi unsurlar göz önüne alınarak yapılaşmaların kurulacağı bölgeler dikkatlice seçilmelidir. Ulaşım ve iletişim ağları risksiz bölgeler üzerine inşa edilmeli, ekonomik ve ticari olarak önemli yapılar doğru yerde konuşlandırılmalıdır.

Afet esnasında ve sonrasında koordineli çalışması gereken kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve kuruluşların arasındaki iletişim ve iş bölümü önceden sağlanmalı gerekli tatbikat önceden yapılarak olay anında ivedi müdahale hedeflenmelidir.

Esasen dünyada bizim gibi deprem riski şartlarına sahip ülkeler mevcut olup her biri bunca yıldır kendi önlemlerini almış ve yüksek ölçekli depremleri neredeyse hasarsız atlarmaya çoktan başlamıştır. Ülkemizde ise devamlı olarak deprem sonrası yaraların sarılması, yardımlaşma ve destek politikaları ön planda olmakta olup her deprem sonrası aynı felaket tablosunu görmeye mahkum olmuş durumdayız. Bunun önüne geçebilmek adına risk yönetimini ivedilikle yürürlüğe koymamız ve gerekli iyileştirmeleri gerçekleştirmemiz gerekmektedir. Bunca senedir sadece afet yönetimi ile süreci devam ettirmeye çalışan Ülkemizin risk yönetimi olmadan hedeflenen sonucu elde edemeyeceğini anlaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AFAD 2024, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

Binali Tezcan, Türkiye’de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2018

Ela Doğanay, Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları (2002-2014 Dönemi), T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi Nisan 2016, Konya

Fatma Neval Genç, Doğal Afet Riskleri ve Türkiye’de Kentleşme, Türkiye

Gülay Aşıkoğlu Şahin, Kentsel Afet Risklerine Yönelik Zarar Azaltma Stratejilerinin Geliştirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Kasım 2009, İzmir

İbrahim İrdem, Efe Mert, Deprem, Dirençli Kent ve Acil Afet Yönetimi: Türkiye Örneği, Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi Yıl: 2023 Cilt-Sayı: 4(2)

Levent Uzunçibuk, Doğal Afetlerin Kentsel ve Bölgesel Planlamada Yeri, Jeodezi Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi, 2009/2 Sayı 101

Oktay Gökçe, Çiğdem Tetik, Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2012, Ankara

Yrd. Doç. Dr. Tefik Erkal, Mehmet Değerliyurt, Türkiye’de Afet Yönetimi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar